

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2021, sp. zn. Cpjn 202/2020, ECLI:CZ:NS:2021:CPJN.202.2020.1

Číslo: 1/2021

Právní věta:

1. Postupem podle ustanovení § 777 o. z. nelze určit otcovství k dosud nenarozenému dítěti.
2. Návrh na určení otcovství k nenarozenému dítěti podle ustanovení § 777 o. t. soud zamítne.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 14.04.2021

Spisová značka: Cpjn 202/2020

Číslo rozhodnutí: 1

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Manželství - rozvod, Osobnost člověka (o. z.), Popření otcovství, Právní domněnka, Určení otcovství, Způsobilost procesní

Předpisy: čl. 7 odst. 1 předpisu č. 104/1991Sb.

§ 416 odst. 1 předpisu č. 292/2013Sb.

§ 416 odst. 2 předpisu č. 292/2013Sb.

§ 416 odst. 3 předpisu č. 292/2013Sb.

§ 777 odst. 1 o. z.

§ 777 odst. 2 o. z.

§ 777 odst. 3 o. z.

§ 777 odst. 4 o. z.

§ 793 o. z.

Druh: Stanoviska

Sbírkový text rozhodnutí:

Stanovisko

občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2021 k určení otcovství k nenarozenému dítěti prohlášením podle ustanovení § 777 o. z. a k vlivu takto učiněného prohlášení na výsledek řízení o popření a určení otcovství.

Nejvyšší soud, který je povolán sledovat a vyhodnocovat pravomocná rozhodnutí soudů [§ 14 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých

dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů], z předložených rozhodnutí zjistil, že soudy nepostupují jednotně při posouzení otázky, zda právní řád umožňuje určit otcovství prohlášením manžela matky, matky a domnělého otce k nenarozenému dítěti (dále též „nasciturus“) a v případě záporné odpovědi se rovněž rozchází v procesním řešení této otázky. Po vyhodnocení předložených rozhodnutí a na jejich základě zaujalo občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu na návrh předsedy občanskoprávního a obchodního kolegia v zájmu zajištění jednotného rozhodování soudů v těchto věcech následující

s t a n o v i s k o:

- 1. Postupem podle ustanovení § 777 o. z. nelze určit otcovství k dosud nenarozenému dítěti.**
- 2. Návrh na určení otcovství k nenarozenému dítěti v řízení podle ustanovení § 416 z. ř. s. soud zamítne.**

O d ů v o d n ě n í:

I.

Podnět k přijetí stanoviska a podkladová rozhodnutí

1. Nejvyšší soud obdržel od advokáta Mgr. Alexandra Klimeše podnět ke sjednocení judikatury týkající se otázky, zda lze určit otcovství k nenarozenému dítěti prohlášením podle ustanovení § 777 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále též jen „o. z.“), v řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle ustanovení § 416 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „z. ř. s.“).

2. Nejednotnost v rozhodování této otázky byla v podnětu dokládána jednak rozsudkem Okresního soudu Praha - východ ze dne 20. 11. 2014, č. j. 30 Nc 1010/2014-19, který návrhu na určení otcovství podle ustanovení § 777 o. z. k nenarozenému dítěti vyhověl a rozsudkem Okresního soudu v Příbrami ze dne 31. 7. 2019, č. j. 6 Nc 5201/2019-30, který takový návrh zamítl pro předčasnost. K odvolání matky byl rozsudek Okresního soudu v Příbrami ze dne 31. 7. 2019, č. j. 6 Nc 5201/2019-30, usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 25. 2. 2020, č. j. 32 Co 286/2019-64, zrušen a řízení zastaveno s odůvodněním, že v průběhu odvolacího řízení se nezletilá, k níž bylo otcovství určováno, narodila, a v odvolacím řízení došlo k souhlasnému prohlášení účastníků podle ustanovení § 416 z. ř. s., na které byl odvolací soud povinen reagovat podle ustanovení § 424 z. ř. s.

3. Nejvyšší soud si prostřednictvím krajských soudů vyžádal další soudní rozhodnutí týkající se nastolené otázky a zjistil, že rozhodovací praxe odvolacích soudů je při jejím řešení značně rozdílná, když lze vysledovat nejméně dva odlišné přístupy.

4. Okresní soud Praha - východ rozsudkem ze dne 20. 11. 2014, č. j. 30 Nc 1010/2014-19, vyhověl návrhu na určení otcovství k dosud nenarozenému dítěti na základě prohlášení (bývalého) manžela matky a tehdejšího partnera matky, ke kterým se matka připojila. Soud měl podmínky stanovené v ustanovení § 777 o. z. za splněné, a to s odkazem na ustanovení § 25 o. z., podle něhož se na „počaté dítě hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům.“

5. Uvedené rozhodnutí je však ojedinělé, neboť převažující soudní praxe se k možnosti učinit prohlášení podle ustanovení § 777 o. z. k nasciturovi staví negativně, a to z různých důvodů.

6. První důvod soudy spatřují v absenci právní osobnosti nascitura, který tak není způsobilý být účastníkem řízení o popření otcovství (viz kupříkladu usnesení Okresního soudu Brno-venkov ze dne 28. 11. 2014, č. j. 34 P a Nc 35/2014 Nc 2114/2014-8, nebo rozsudek Okresního soudu v Příbrami ze dne 31. 7. 2019, č. j. 6 Nc 5201/2019-30, či usnesení Okresního soudu Brno-venkov ze dne 29. 8.

2019, č. j. 32 P a Nc 173/2019 Nc 8308/2019-8). Na řízení o určení otcovství pak soudy nahlíží nejprve jako na řízení o popření otcovství, jehož účastníkem je právě i nezletilé dítě, a následně jako na řízení o určení otcovství. S přihlédnutím na absenci účastníka řízení pak soudy vyvozují nutnost řízení zastavit (viz usnesení Okresního soudu v Kladně ze dne 23. 5. 2017, č. j. 22 Nc 3709/2017-10).

7. Druhý důvod spatřují soudy v předčasnosti podaného návrhu na určení otcovství. Gramatickým výkladem ustanovení § 777 o. z. („Narodí-li se dítě v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství,...“) dovozují, že rozhodnout o určení otcovství je možné pouze v případě, kdy se dítě již narodilo, a kdy je zároveň touto objektivní právní skutečností potvrzeno, že se tak stalo ve zmiňované ochranné lhůtě tři set dní po rozvodu manželství. Soudy pak postupují zpravidla tak, že poučí účastníky řízení o předčasnosti návrhu, načež jsou návrhy účastníky řízení vzaty zpět, a řízení je z toho důvodu zastaveno (kupříkladu usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 11. 10. 2016, č. j. 20 Nc 12507/2016-13, nebo usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 12. 3. 2019, č. j. 19 Nc 12505/2018-13, či usnesení Okresního soudu v Novém Jičíně ze dne 6. 3. 2020, č. j. 9 Nc 5022/2019-13), případně se řešením této otázky soudy nezabývaly, neboť vydání rozhodnutí v řízení bránilo jiné překážky (zpravidla absence pravomocného rozhodnutí o rozvodu manželství) pro které byla tato řízení přerušena, a dítě se v mezičase narodilo, čímž posuzovaný problém v rámci daného řízení pozbyl významu (viz kupříkladu rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 22. 12. 2017, č. j. 28 Nc 13002/2016-45).

II.

Právní úprava a závěry vedoucí k zaujetí stanoviska

II. a) Právní úprava a její východiska

8. Pro další úvahy Nejvyššího soudu jsou rozhodná následující ustanovení občanského zákoníku, Úmluvy o právech dítěte, vyhlášené pod č. 104/1991 Sb. (ve znění opravy vyhlášené pod č. 41/2010 Sb. m. s.) a zákona o zvláštních řízeních soudních:

§ 777 (o. z.)

(1) Narodí-li se dítě v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství, a manžel, popřípadě bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, má se za to, že otcem je tento muž, připojí-li se matka k oběma prohlášením.

(2) Prohlášení manžela matky dítěte, popřípadě jejího bývalého manžela, muže, který tvrdí, že je otcem dítěte, a matky dítěte se činí v řízení před soudem, zahájeném na návrh některého z nich; návrh lze podat nejpozději do uplynutí jednoho roku od narození dítěte.

(3) K určení otcovství k dítěti podle odstavců 1 a 2 nemůže dojít dříve, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství.

(4) Jde-li o řízení o neplatnost manželství, použijí se odstavce 1 až 3 obdobně.

Článek 7 (Úmluvy o právech dítěte)

1. Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.

(...)

§ 416 (z. ř. s.)

Určení otcovství po rozvodu nebo prohlášení manželství za neplatné

(1) Byl-li podán návrh na určení otcovství souhlasným prohlášením k dítěti, které se narodilo v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství nebo o neplatnost manželství a třístým dnem po rozvodu manželství nebo prohlášení manželství za neplatné, vyslechně soud matku, manžela i toho, kdo prohlašuje, že je otcem dítěte. Příslušným je soud podle § 417.

(2) Dojde-li k souhlasnému prohlášení účastníků o tom, kdo je otcem dítěte, uvede to soud do protokolu a oznámí matričnímu úřadu, který vede knihu narození, v níž je dítě zapsáno.

(3) Byl-li návrh podán před pravomocným skončením řízení o rozvod nebo neplatnost manželství, soud řízení přerušuje do doby, než rozsudek, kterým bylo rozhodnuto o tom, že manželství je neplatné nebo se rozvádí, nabude právní moci. Bylo-li řízení o rozvod manželství nebo neplatnost manželství zastaveno, nebo byl-li návrh na rozvod manželství nebo na neplatnost manželství pravomocně zamítnut, soud řízení zastaví.

9. Možnost učinit v jednom soudním řízení prohlášení o popření otcovství manžela matky k dítěti a prohlášení jiného muže, že je otcem dítěte, k němuž manžel matky otcovství popírá, aby tak došlo ke konverzi první domněnky otcovství v druhou domněnku otcovství, se v českém právním řádu objevila s účinností od 1. 1. 2014, kdy nabyl účinnosti zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Do přijetí pravidel vyjádřených v ustanovení § 777 o. z. bylo třeba nejdříve pravomocně popřít otcovství a následně otcovství jiného muže pravomocně určit nebo je založit souhlasným prohlášením rodičů. Důvodová zpráva (konsolidovaná verze) k ustanovení § 777 o. z. uvádí: „Není rozhodné, kdo podá návrh na zahájení řízení. Jde o řízení především statusové, svou procesní povahou nesporné. Návrh spočívá v prohlášení a směřuje proti druhým dvěma nutně zúčastněným osobám. Jedná se (totiž) o řízení o popření otcovství spojené s řízením o určení otcovství – jde zároveň o obojí: prvním krokem by mělo být prohlášení popírající otcovství za souhlasného prohlášení matky (resp. aniž matka vysloví své námítky), druhým pak prohlášení (muže, který tvrdí, že je otcem), uznávající otcovství za souhlasného prohlášení matky. Soud prohlášení přijímá, čímž je validuje – dává vrchnostenské dobrozdání, že prohlášení odpovídají skutečnosti a že vůle žádná ze zúčastněných osob nebyla nepřijatelným způsobem ovlivněna, ať už jakkoli, resp. kýmkoli. Ve vztahu k rozvodu se jedná o samostatné řízení, nicméně, nebylo-li ještě o rozvodu manželství rozhodnuto, je třeba rozhodnutí vyčkat: den následující po dni právní moci rozhodnutí o rozvodu je prvním dnem, k němuž lze vztáhnout účinky dotyčného trojstranného prohlášení. Lhůta je stanovena na jeden rok (jinak je šestiměsíční) proto, že nelze vyloučit situace prodloužení rozvodového řízení. Otázka zápisu do matriky bude řešena standardním způsobem: do matriky bude zapsán nejprve manžel matky, a posléze – na základě osvědčení soudu o prohlášení – bude tento zápis změněn. Pravidla, která platí pro rozvod manželství, platí obdobně i pro řízení o neplatnosti manželství, protože cíle obou řízení jsou shodné.“

10. Navrhované znění i důvodová zpráva občanského zákoníku zůstávaly významově nezměněné [(viz ustanovení § 752 v návrhu zákona odeslaného do Legislativní rady vlády v dubnu 2011, ustanovení § 723 v návrhu zákona odeslaného do připomínkového řízení v lednu 2011, ustanovení § 752 v návrhu zákona odeslaného do Legislativní rady vlády v dubnu 2011, ustanovení § 718 návrhu zákona odeslaného do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v dubnu 2009 (sněmovní tisk č. 835), ustanovení § 660 návrhu zákona a důvodové zprávy z roku 2007, návrh zákona a důvodové zprávy z roku 2005 v ustanovení § 645 odst. 1], jestliže vázaly účinky prohlášení ve vztahu k právní moci řízení o rozvod manželství. Všechny zmíněné návrhy však aktivní legitimaci k popření otcovství přiznávaly i zletilému dítěti, čímž navazovaly na věcný záměr zákona z roku 2000 (bod 3.2.1.2.2).

II. b) Právní doktrína

11. Komentářová literatura se otázce možnosti určení otcovství k nasciturovi postupem podle ustanovení § 777 o. z. dílem nevěnuje vůbec (viz. Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 752, nebo Eliáš, K. a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. Ostrava: Sagit. 2012), nebo se k ní vyjadřuje bez podrobné argumentace. Konkrétně se k této problematice vyskytují pouze názory, že „[z] povahy věci vyplývá, že k dítěti ještě nenarozenému není možné postupem dle komentovaného ustanovení otcovství určit.“ [Melzer, F., Tégel, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IV. § 655–975. Praha: Leges, 2016, s. 883], potažmo „[z]důrazňujeme, že toto souhlasné prohlášení nelze učinit k nasciturovi, na rozdíl od standardní úpravy prohlášení dle druhé domněnky“ [Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 530]. Posledně uvedení autoři Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. v díle Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, uvádí „[z]důrazňujeme, že toto souhlasné prohlášení nelze učinit k nasciturovi, na rozdíl od standardní úpravy prohlášení dle druhé domněnky (viz § 779 odst. 1 in fine). Také je nelze (prozatím) založit na matričním úřadu. ... Nicméně, je třeba sledovat současné legislativní návrhy, které k této možnosti ve vazbě na evropské standardy směřují“ (str. 508). Autoři Petrov, J., Výtisk, M., Beran, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, se této otázce specificky nevěnují, nicméně uvádí, že „subsidiárně se na prohlášení vztahují obecná ustanovení o právním jednání, potažmo o souhlasném prohlášení dle § 779“ (str. 852), dle kterého to možné je.

12. Komentářová literatura není jednoznačná ani v přístupu k souvisejícím procesním otázkám – zejména, zda má být v kontextu ustanovení § 417 z. ř. s. dítě účastníkem řízení při určení otcovství po rozvodu nebo prohlášení manželství za neplatné. Objevuje se názor, že v případě postupu soudu dle ustanovení § 415-416 z. ř. s. „...fakticky není upraveno řízení, ale jen postup soudu, jehož účelem je určení otcovství dítěte souhlasným prohlášením rodičů před soudem, aniž by bylo nutno vést klasické řízení o určení otcovství...“ [Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 831.], a že v těchto případech dítě účastníkem řízení není [viz Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol. op. cit. výše, str. 834]. Další autoři ale upozorňují, že jsou myslitelné obě varianty. S odkazem na systematické uspořádání právního předpisu uvažují o variantě, že dítě by účastníkem tohoto specifického řízení být nemělo, nicméně v kontextu již založeného statusu dítěte (ve vztahu k první domněnce) se přiklání spíše k variantě, že by dítě účastníkem řízení být mělo, „neboť v jeho důsledku dochází k zásadnímu zásahu do jeho statusu“ [Melzer, F., Tégel, P. a kol. op. cit. výše, s. 888]. Sluší se však upozornit, že tento názor nehodnotí, zda by účastníkem řízení měl být i nasciturus. Naopak lze v kontextu obdobné argumentace vyvodit, že spíše nikoli.

II. c) Systém právních domněnek otcovství v občanském zákoníku

13. Systém právních domněnek otcovství je v občanském zákoníku uspořádán tradičním způsobem. Historicky první v pořadí domněnkou otcovství byla domněnka svědčící manželu matky, neboť v době konstituování moderních evropských zákoníků (zákon č. 946/1811 Sb. z. s., který od 28. října 1918 platil v českých zemích jako československý obecný zákoník občanský) šlo o svazek, do nějž se děti rodily nejčastěji. Podle této domněnky se má za to, že otcem je manžel matky, narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třetího dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné, anebo poté, co byl manžel matky prohlášen za nezvěstného (viz ustanovení § 776 odst. 1 o. z.).

14. Druhá domněnka (ustanovení § 779 o. z.) za otce považuje muže, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže. Takto lze určit otcovství i k dítěti ještě nenarozenému, je-li již počato. Druhá domněnka se však použije pouze tehdy, nedošlo-li k určení otcovství podle ustanovení § 776 o. z. (první domněnka otcovství) § 777 o. z. (konverze první

domněnky na druhou) nebo § 778 o. z. (tzv. jeden a půlta domněnka otcovství svědčící muži, který dal souhlas s umělým oplodněním neprovdané ženy).

15. Třetí domněnka otcovství upravená v ustanovení § 783 odst. 2 o. z., podle níž se má za to, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti, se s ohledem na výslovné znění ustanovení § 783 odst. 1 o. z. uplatní jen v případě, kdy se za otce dítěte nepovažuje manžel matky, nebo muž, který prohlásil, že je otcem dítěte za podmínek uvedených v ustanovení § 777 o. z., případně muž, který dal souhlas s umělým oplodněním, nebo muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže. Uvedené znamená, že předpokladem pro určení otcovství podle třetí domněnky je, že již nedošlo k určení otcovství na základě předcházejících domněnek, tedy, že dítě je ve vztahu ke statusovému označení otce „právně volné“, a to již proto, že údaje o otci dosud v rodném listu dítěte nebyly uvedeny, nebo byla některá z předcházejících právních domněnek úspěšně popřena. Uvedené rovněž znamená, že oproti první (§ 776 o. z.), či druhé (§ 779 o. z.) domněnce, kde se a priori nezkontroluje soulad zákonné domněnky či projevu vůle se skutečným stavem věcí (tedy, zda manžel, či prohlašující muž dítě skutečně zplodil), u třetí domněnky, nejsou-li prokázány závažné okolnosti vylučující otcovství, může být za otce dítěte určen jen muž, který s matkou dítěte souložil v době rozhodné pro početí (biologický otec). Na rozdíl od způsobů určení otcovství vyjmenovaných v ustanovení § 783 odst. 1 o. z. nedochází u třetí domněnky k určení otcovství již pouhým působením zákona (§ 776 o. z.), nebo projevem vůle, jako v ostatních případech (§ 777, § 778 a § 779 o. z.), ale až pravomocným rozsudkem vyhlášeným v soudním řízení (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2017, sp. zn. [21 Cdo 1852/2017](#), uveřejněný pod č. 3/2019 Sb. rozh. obč.).

III. Vlastní závěry

16. Jazykovým a logickým výkladem ustanovení § 777 odst. 1 o. z. lze dojít k závěru, že učinit v soudním řízení prohlášení, na jehož základě se přestane za otce považovat manžel matky a začne se za otce považovat muž, jehož prohlášení o otcovství matka přijme, lze pouze k dítěti, které má právní osobnost ve smyslu ustanovení § 23 o. z., tedy k narozenému dítěti. Hypotéza ustanovení § 777 odst. 1 o. z. je totiž vyjádřena tak, že prohlášení manžela matky dítěte, popřípadě jejího bývalého manžela, muže, který tvrdí, že je otcem dítěte, a matky dítěte může mít zákonem předvídané účinky (konverzi první domněnky na druhou) jen tehdy, je-li učiněno k dítěti, které se narodí v rozhodné době (viz „narodí-li se dítě...“).

17. Ke stejnému závěru vede i systematický výklad, neboť prohlásit otcovství k nasciturovi podle ustanovení § 779 odst. 1 věty druhé o. z. lze jen tehdy, jestliže se za otce dítěte nepovažuje muž, kterému svědčí některá z předcházejících domněnek (viz bod 14 stanoviska). Jinými slovy, k dítěti, ale i k nasciturovi, lze úspěšně prohlásit otcovství jen tehdy, je-li dítě „právně volné“. K tomuto závěru dospěl Nejvyšší soud již v rozsudku ze dne 14. 7. 2010, sp. zn. [21 Cdo 298/2010](#) když uzavřel, že notářský zápis, v němž domnělý otec s vdanou matkou osvědčili biologické otcovství domnělého muže k tehdy ještě nenarozenému dítěti, je třeba považovat za nulitní právní akt, protože nelze určit otcovství tam, kde je již určeno. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že zákonné domněnky určující otcovství lze vyložit jen ve spojení se způsobem, jimiž se popírají. Právní úprava neumožňuje, aby bylo popřeno otcovství k nasciturovi. Manžel může popřít otcovství jen ve lhůtách počínajících běžet od narození dítěte (§ 785, § 786 odst. 1 o. z.), rovněž tak tzv. privilegovaný manžel (§ 786 odst. 2 o. z.). Výjimku upravenou v ustanovení § 786 odst. 1 ve vztahu k ustanovení § 777 o. z. je třeba chápat tak, že budou-li splněny podmínky předvídané ustanovením § 777 o. z., může dojít v soudním řízení k tzv. konverzi první domněnky ve druhou, aniž je třeba tvrdit a dokazovat, že je otcovství manžela matky vyloučené, jak je jinak nezbytné v řízení o popření otcovství podle ustanovení § 786 odst. 1 o. z. Muž, který dal souhlas s umělým oplodněním, může otcovství výjimečně popírat jen v lhůtě, která začíná

běžet od narození dítěte, otěhotněla-li matka dítěte jinak. Stejně tak muž, jehož otcovství bylo určeno souhlasným prohlášením rodičů, může otcovství k dítěti popřít, jen je-li vyloučeno, že by mohl být otcem dítěte. Může tak učinit do šesti měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno; dojde-li k určení otcovství před narozením dítěte, neskončí lhůta dříve než šest měsíců po jeho narození (§ 790 o. z.). Rovněž matka může popírat otcovství muže založené první nebo druhou domněnkou jen v šestiměsíční lhůtě, která začíná běžet od narození dítěte (§ 789 a § 791 o. z.).

18. K závěru, že nelze dosáhnout statusové změny k nasciturovi podle ustanovení § 777 o. z., může sloužit i logický argument *a simili*. V případě osvojení rovněž jde o statusovou změnu rodičů a dítěte, nicméně v teorii ani praxi nevzniká pochybnost, že osvojit nelze nascitura (viz Hrušáková, M. a kol., Zákon o rodině, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s 318-322).

19. Subjektivní teleologický výklad, resp. výklad historický (intence zákonodárce) dostatečnou oporu pro radikální závěr v kladném, či záporném významu neposkytuje. Objektivní teleologický výklad, zohledňující účel právní normy nejen samostatně, ale i v kontextu celkové právní úpravy musí nutně přihlížet k čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož je každé dítě registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Nahlíženo prismatem čl. 7 Úmluvy o právech dítěte je ustanovení § 777 o. z. nejen způsobilým prostředkem umožňujícím dosáhnout souladu mezi právním rodičovstvím na straně jedné a biologickým a sociálním rodičovstvím na straně druhé, ale obecně způsobem, jakým lze status dítěte spolehlivě určit. Uvedený požadavek statusové souladnosti nemusí platit bezvýjimečně, neboť již v rozsudku ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. [30 Cdo 3430/2011](#), uveřejněném pod č. 102/2012 Sb. rozh. obč., Nejvyšší soud mimo jiné uvedl, že, „... nelze požadavek shody právního a biologického otcovství považovat za absolutní, jak konstatoval v nálezu ze dne 8. 7. 2011, sp. zn. [Pl. ÚS 15/09](#), uveřejněném pod č. 244/2010 Sb., i Ústavní soud, a právo dítěte znát své (biologické) rodiče, je podle ustanovení čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte kontextuálně omezeno (viz dikce „je-li to možné“), přičemž nesporným korektivem tohoto práva je právě zájem dítěte. Ani posléze uvedený výklad sám o sobě nedává jednoznačnou odpověď na otázku, zda ustanovení § 777 o. z. lze vztáhnout i na nascitura.

20. Na základě výše uvedeného jazykového, logického a systematického výkladu lze spolehlivě uzavřít, že prohlášení podle ustanovení § 777 o. z. nelze učinit k nasciturovi.

IV. Procesní souvislosti

21. Skutečnost, že právní řád při určení i popření otcovství (s výjimkou ustanovení § 779 odst. 1 věty druhé o. z.) vyžaduje, aby se tak stalo k dítěti, které má právní osobnost, se promítá i do řízení podle ustanovení § 777 o. z., resp. ustanovení § 416 z. ř. s. Dojde-li v řízení podle ustanovení § 416 z. ř. s. k prohlášení manžela matky a domnělého otce k nasciturovi, soud řízení nezastaví pro nedostatek způsobilosti být účastníkem řízení na straně dosud nenarozeného dítěte. Je tomu tak proto, že nasciturus není účastníkem řízení podle ustanovení § 416 z. ř. s. Účastenství v řízení o určení otcovství po rozvodu nebo po prohlášení manželství za neplatné (§ 416 z. ř. s.), je za užití ustanovení § 6 odst. 2 z. ř. s. definováno v ustanovení § 777 odst. 2 o. z., vymezujícím okruh osob činících prohlášení o otcovství. Taxativní výčet zahrnuje manžela matky dítěte, popřípadě jejího bývalého manžela, muže, který tvrdí, že je otcem dítěte, a matku dítěte. Dítě samotné ve výčtu uvedeno není. V takovém případě soud zamítne návrh pro nesplnění zákonných podmínek (pro předčasnost). Pro přerušování řízení podle ustanovení § 109 odst. 1 písm. a) o. s. ř. za užití ustanovení § 1 odst. 3 z. ř. s. není prostor, neboť způsobilost jednat před soudem může ztratit jen účastník řízení.

22. Jestliže se ale dítě narodí v průběhu řízení o odvolání proti rozhodnutí soudu, jímž soud prvního stupně zamítl pro předčasnost návrh na určení otcovství k nasciturovi, odvolacímu soudu nic nebrání

v tom, aby postupoval podle ustanovení § 416 odst. 2 z. ř. s. (aby akceptoval souhlasné prohlášení účastníků o tom, kdo je otcem dítěte).

23. Způsobilým prostředkem ke změně statusu dítěte, který přes domněnku založenou ustanovením § 777 o. z. neodpovídá biologické realitě, je ustanovení § 793 o. z., resp. řízení o popření domněnky založené souhlasným prohlášením rodičů dítěte podle ustanovení § 419 z. ř. s. Nezpůsobilým prostředkem ke změně statusu dítěte, který přes domněnku založenou ustanovením § 777 o. z. neodpovídá biologické realitě, by naopak byl návrh na určení neplatnosti prohlášení otcovství (opírající se o ustanovení § 782 o. z.) v řízení podle části třetí o. s. ř., neboť otázka otcovství (jako otázka statusová) nemůže být zkoumána samostatně (třeba i jako otázka předběžná) v jiném řízení, než v řízení o popření otcovství (viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2016, sp. zn. [21 Cdo 29/2014](#)).

V.

Úvahy de lege ferenda

24. Nejvyšší soud nepřehlédl, že podle bodu 31., článku I., části první (Změna zákona o matrikách, jménu a příjmení) vládního návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, který projednává Poslanecká Sněmovna Parlamentu České republiky ve svém stávajícím (8.) volebním období jako tisk č. tisk 593/0 (dále jen „vládní návrh zákona“), se navrhuje vložit za § 16 zákona č. 301/2000 Sb. nový § 16a, který včetně poznámky pod čarou č. 38 zní:

„§ 16a

(1) Prohlášení manžela matky dítěte, popřípadě jejího bývalého manžela, muže, který tvrdí, že je otcem dítěte, a matky dítěte se činí před kterýmkoli matričním úřadem, s výjimkou případů stanovených v občanském zákoníku³⁸⁾; prohlášení lze učinit nejpozději do uplynutí jednoho roku od narození dítěte.

(2) Prohlášení lze učinit pouze jednou a nelze je vzít zpět. Manžel matky dítěte, popřípadě její bývalý manžel, muž, který tvrdí, že je otcem dítěte, a matka dítěte současně stvrdí svým podpisem, že již neučinili prohlášení před jiným matričním úřadem nebo před soudem, ani že neprobíhá soudní řízení o určení otcovství k tomuto dítěti. K prohlášení jiného muže, že je otcem dítěte, matriční úřad v tomto případě nepřihlédne.

³⁸⁾ § 777 odst. 2 občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.“

25. Důvodová zpráva k bodům 7. až 11. části druhé vládního návrhu zákona – k ustanovení § 777 pak uvádí následující: „Navrhuje se rozšířit využití existující možnosti zjednodušeným způsobem konsenzuálně vyloučit domněnku otcovství svědčící manželu matky a současně založit vyvratitelnou domněnku svědčící jinému muži, který je biologickým otcem dítěte. Cílem je umožnit dosáhnout co nejdříve a pokud možno co nejméně zatěžujícím způsobem pro všechny zúčastněné souladu mezi právním rodičovstvím na jedné straně a biologickým a sociálním rodičovstvím na straně druhé. Praktické zkušenosti ukazují, že možnost souhlasného prohlášení matky, matrikového otce a jiného muže podle § 777 o. z. nemusí nalézt své uplatnění pouze v životních situacích ústících v rozvod manželství. Požadavek na rozvod manželství se jeví jako nedůvodně omezující v případech, kdy spolu manželé již intimně nežijí, avšak mají i nadále legitimní důvody v manželství setrvat (např. ohled na dříve narozené děti či náboženské důvody atd.). Vyloučit nelze ani případy, kdy je řízení o rozvod zahájeno, ale soud manželství nerozvede. V těchto případech manželům v současnosti nezbyvá než absolvovat zdlouhavé a nákladné řízení o popření první domněnky podle § 785 o. z. Podmíněnost určení otcovství podle § 777 o. z. existencí pravomocného rozhodnutí o rozvodu nadto nedůvodně

komplikuje situaci i manželům, kteří se rozvést chtějí, i dětem, o něž se jedná. Narodí-li se dítě ještě před nabytím právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství, nutí je povinná posloupnost jednotlivých řízení v rámci řešení rozvodu, aby nejprve absolvovali řízení o úpravě poměrů nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu. Dojde-li přitom nedlouho poté k popření otcovství manžela a určení otcovství jiného muže, ukáže se zpětně proběhlé řízení o úpravě poměrů dítěte jako nadbytečné a oddalující samotný rozvod i určení otcovství. Také řízení o rozvod může velmi podstatně a bez nutné souvislosti oddálit určení otcovství jiného muže než manžela. I když zákon limituje podání návrhu podle § 777 o. z. roční lhůtou od narození dítěte, k určení otcovství nemůže dojít, dokud rozhodnutí o rozvodu nenabude právní moci. K tomu však může dojít z důvodů čekání na rozvod manželů i mnohem později než rok po narození dítěte. Má-li navrhanou úpravou dojít ke zrušení podmíněnosti určení otcovství podle § 777 o. z. rozvodem manželství, jeví se jako logické umožnit daným postupem určení otcovství také k dítěti ještě nenarozenému. To je ostatně i v souladu se sledovaným požadavkem vyřešit celou záležitost v zájmu dítěte i všech zúčastněných pokud možno co nejdříve a za co nejméně zatěžujících okolností. Jako alternativu k určení otcovství podle § 777 o. z. v řízení před soudem se rovněž navrhuje stanovit možnost realizovat tento proces před matričním úřadem. Vychází se přitom z toho, že určení otcovství daným způsobem může pro zainteresované osoby představovat poměrně citlivou a intimní záležitost, pročež nemusejí být vždy ochotny absolvovat mnohdy subjektivně stresující soudní řízení. Tato skutečnost by však neměla být na překážku hlavnímu zájmu, jímž je soulad mezi biologickým a právním rodičovstvím. V tomto ohledu je třeba také podotknout, že ani v současnosti není v daném případě rozhodující právní skutečností pro popření a určení otcovství soudní rozhodnutí. Rozhodnou právní skutečností je již prohlášení manžela matky, že není otcem dítěte, a prohlášení muže, který tvrdí, že jím je, k nimž se matka připojí. Soud slovy důvodové zprávy k občanskému zákoníku pouze „prohlášení přijímá, čímž je validuje – dává vrchnostenské dobrozdání, že prohlášení odpovídá skutečnosti a že vůle žádná ze zúčastněných osob nebyla nepřipustným způsobem ovlivněna, ať už jakkoli, resp. kýmkoli“. Soud přitom v daném případě nijak samostatně nevyšetřuje okolnosti, které se jinak zkoumají v řízení o určení otcovství podle třetí domněnky (soulož v rozhodné době – § 783 o. z.), popřípadě v řízení o popření otcovství podle § 786 o. z. (skutečnost, že je vyloučeno, aby manžel matky byl otcem dítěte). S ohledem na velmi omezený charakter činnosti soudu, při které neuplatňuje své rozhodovací pravomoci, se lze domnívat, že příslušné veřejnoprávní osvědčení formální bezvadnosti činěných prohlášení mohou poskytnout i matriční úřady. Lze se domnívat, že obdobně jako jsou tyto orgány kompetentní přijmout souhlasné prohlášení podle § 779 o. z., mělo by jejich zapojení být dostatečnou zárukou ochrany proti možnému zneužití i v navrhaném případě. Výlučná pravomoc soudu by měla být vyhrazena pouze případům zvláště zranitelných osob (nezletilí a osoby omezené ve svéprávnosti), u nichž je třeba kvalifikovanějším způsobem zkoumat jejich vůli a okolnosti, za nichž je projevoována“.

26. Závěry uvedené v bodech 1. až 20. stanoviska mohou platit jen za předpokladu, že zákonodárce nerozhodne jinak. Stane-li se tak, je otázkou nejistou, kterou se však Nejvyšší soud v době přijetí tohoto stanoviska zabývat nemohl.